

Citation:

L.D. Brongersma, Levensbericht H. Boschma, in:
Jaarboek, 1976, Amsterdam, pp. 193-197

HILBRAND BOSCHMA

(22 april 1893 – 22 juli 1976)

Levensbericht van

Hilbrand Boschma

(22 april 1893 – 22 juli 1976)

door L. D. Brongersma

Hilbrand Boschma werd geboren te IJsbrechtum (Wymbritseradeel). Te Sneek bezocht hij de H.B.S. 5-j.c.; het einddiploma verkreeg hij op 17 juli 1912 te Assen (waar de examens voor Friesland, Groningen en Drente werden afgenomen). Aan de Universiteit van Amsterdam studeerde hij biologie, maar daartoe moest hij nog wel een aanvullend examen Grieks en Latijn afleggen, waarvoor hij op 22 juli 1915 te Utrecht slaagde. Boschma had weinig belangstelling voor de bijvakken, die hem, meende hij, maar van de eigenlijke studie afhielden. Dat maakte dat hij bij de bijvakken een achterstand verkreeg, die later maar moeizaam ingehaald kon worden. Zo legde hij pas op 11 december 1918 het kandidaatsexamen plant- en dierkunde af. Bij zijn hoofdvak, dierkunde, had hij bepaald geen achterstand; achttien en een halve maand na het kandidaatsexamen was Boschma cum laude gepromoveerd (23 juni 1920) tot doctor in de plant- en dierkunde op een proefschrift, getiteld „Das Halsskelet der Krokodile” (Leiden, E. J. Brill, 39 pp); promotor was C. Ph. Sluiter, bij wie Boschma enkele jaren assistent was geweest.

Een bijdrage uit het Buitenzorg Fonds, hem door de Akademie verleend, met daarbij een toelage toegekend door de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, stelden hem in staat om in oktober 1920 naar Nederlands Indië te vertrekken, alwaar hij tot september 1922 verbleef. Het door hem verrichte onderzoek was zeer gevarieerd: de functie van de mondtrechter van de larve van de vors *Megalophrys montana* (= *Megophrys montana* Kuhl), de kleurveranderingen in de huid van de gekko *Ptychozoon homalocephalum* (= *P. kuhli* Stejn.), de ontwikkeling van verscheidene soorten vorsen (waartoe hij larven opkweekte tot de metamorphose) en de groei, de voeding en de voortplanting van koralen (*Fungia*, *Millepora*). Te Buitenzorg vervulde hij in 1921 gedurende een aantal maanden de functie van waarnemend hoofd van de Botanische Laboratoria van 's Lands Plantentuin (Besluit Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, 26 mei 1921, no. 5446/D., en 7 november 1921, no. 11632/D).

Terug in Nederland werd Boschma benoemd tot hoofdassistent aan het Zoölogisch Laboratorium te Leiden. Zijn loopbaan aan de universiteit verliep als volgt: hoofdassistent (1 november 1922 t/m 30 juni 1928), privaat-docent (20 augustus 1923 t/m 30 juni 1928), lector in de dierkunde (KB 6 juni 1928, no. 21, aanvaard 1 juli 1928: eerste college als zodanig); gewoon hoogleraar in de dierkunde (KB 27 februari 1931, no. 13; aanvaard 16 april 1931 met eerste college en beëdiging), oratie over „Het Soortsbegrip” op 3 januari 1931; wijziging onderwijsopdracht in „Systematische zoölogie” en benoeming tot directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (KB 18 mei 1934, no. 52; beide functies aanvaard 26 juni 1934).

Het onderwijs dat Boschma van 1923 t/m 1934 gaf, had betrekking op zeer verschillende onderwerpen. Aanvankelijk toegelaten tot het geven van colleges over de „Vergelijkende Ontwikkelingsgeschiedenis van de Ongewervelde Dieren”, kwamen daarbij later: vergelijkende ontleedkunde, algemene biologie, parasitologie (vnl. parasieten van de mens), genetica en vergelijkende fysiologie. Een deel van dit onderwijs waarmee Boschma tezamen met C. J. van der Klaauw in 1925 werd belast, was bestemd voor medische studenten. Kenmerkend is het voor Boschma, dat hij niet schroomde om weer tot de collegebanken terug te keren als het er om ging zich op door hem te geven onderwijs voor te bereiden; zo liet hij zich in 1927 te Utrecht inschrijven om het onderwijs in de vergelijkende fysiologie bij H. J. Jordan te volgen. Terdege zag hij het belang van het benoemen van speciale docenten voor de onderscheidene vakgebieden in en, zelf hoogleraar geworden, zorgde hij ervoor, dat voor de vergelijkende fysiologie een afzonderlijke docent werd aangesteld (1931: H. P. Wolvekamp). Daarmee leidde Boschma een proces in dat later door C. J. van der Klaauw verder zou worden geïntensiveerd.

De grote verandering in zijn leven vond plaats toen Boschma op 23 oktober 1933 (na de dood van E. D. van Oort) belast werd met de waarneming van het directoraat van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. Heren Curatoren en de Minister van O.K.W. verwachtten dat Boschma door een grondige reorganisatie een vergaande bezuiniging mogelijk zou maken, verder gaande dan de maatregelen die eind 1932 reeds waren getroffen. Boschma zag die waarneming aanvankelijk als een voorbijgaand intermezzo en hij correspondeerde reeds met een door hem geschikt gevonden kandidaat voor de definitieve bezetting van de directeursplaats. Echter, eensgezind drongen de conservatoren van het museum er bij Heren Curatoren met klem op aan om Boschma tot directeur te doen benoemen en ook de Faculteit der Wis- en Natuurkunde was voor dit voorstel geporteerd.

Geleidelijk groeide bij Boschma het besef, dat het directoraat van het museum hem meer zou bevredigen dan een uitgebreide onderwijstaak en zo gaf hij toe aan de op hem uitgeoefende druk. Hoewel bij de Minister aanvankelijk het bezwaar bestond dat Boschma geen museum ervaring bezat (waarbij vooral aan ervaring op het gebied van tentoonstellingen werd gedacht), gaven Boschma's wetenschappelijke en organisatorische kwaliteiten de doorslag. Nadat C. J. van der Klaauw tot gewoon hoogleraar in de „algemene zoölogie” was benoemd en het beheer van het Zoölogisch Laboratorium op zich had genomen, kon Boschma de functie van directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie en die van gewoon hoogleraar in de „Systematische zoölogie” aanvaarden (26 juni 1934). Inmiddels was Boschma tot de conclusie gekomen dat men, in plaats van verder te bezuinigen, juist tot uitbreiding moest overgaan. Met energie ging hij aan het werk. Het museum, dat enigszins was ingeslapen, wekte hij tot nieuw leven. Hij wist Heren Curatoren en de Minister ervan te overtuigen dat de staf moest worden uitgebreid en zo werd het aantal conservatorsplaatsen (eind 1932 van zes teruggebracht tot vier) geleidelijk verdrievoudigd. De activiteiten wat betreft onderzoek, publikaties en veldwerk namen sterk toe en internationaal nam het museum weer de belangrijke plaats in, welke het vroeger had bezet. Het aantal buitenlanders, dat voor korte of langere tijd in het museum kwam werken, nam sterk toe.

Toen Boschma in 1958 als directeur aftrad, kon hij een bloeiende instelling aan zijn opvolger overdragen.

Mocht in 1934 de Faculteit gedacht hebben dat Boschma van het museum een faculteitsinstituut zou maken, dan kwam zij bedrogen uit. Boschma was directeur van het museum en hij was ordinarius aan de universiteit en dat waren voor hem duidelijk gescheiden functies. Hij was niet hoogleraar-directeur (en wilde dat ook niet zijn) en dat ervoeren die instanties welke zich wel eens verstoutten brieven aan de hoogleraar-directeur van het museum te adresseren. De scheiding tussen museum en universiteit werd steeds groter; bij de rijksbegroting voor het jaar 1935 werd het museum van de Afdeling Hoger Onderwijs overgebracht naar de Afdeling Kunsten en Wetenschappen en in 1945 naar de Afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming (thans Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk).

De wijziging in 1934 van Boschma's onderwijsopdracht leidde tot het ontstaan van de Afdeling Systematische Dierkunde der Rijksuniversiteit te Leiden, welke gehuisvest werd in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. Boschma's onderwijs beperkte zich toen, wat colleges betrof, tot een twee-jarig college over morfologie en systematiek der Evertebraten. Voor de oorlog vulde hij dat aan met een college over capita selecta; een van de onderwerpen die hij daarbij behandelde had betrekking op Cetacea, de groep die in 1937 zijn bijzondere belangstelling verkreeg toen het museum in de Westerschelde gestrande potvissen verwierf. Er werd een systematisch-faunistisch practicum voor tweede-jaars biologen ingesteld en voorts hebben vele kandidaten de mogelijkheid benut om in het museum, onder leiding van de conservatoren onderzoek voor het doctorale examen te verrichten. Bewerking van materiaal uit de verzamelingen leidde ook tot een aantal proefschriften.

De tweede wereldoorlog was voor Boschma een bijzonder moeilijke periode. Terecht zag hij het als zijn voornaamste taak om het museum met zijn uiterst waardevolle verzamelingen door de oorlog te loodsen. Dat was haast ondoenbaar toen allerlei noodzakelijke voorzieningen (zoals bijv. elektriciteit, verwarming) uitvielen. Gedurende het laatste deel van de oorlog bracht Boschma elke nacht in het museum door, bevreesd dat hij anders in geval van nood de instelling niet meer zou kunnen bereiken. Boschma was streng voor zichzelf en hij stelde dan somtijds eisen aan anderen, die voor dezen veel te hoog lagen en dat gaf wel eens moeilijkheden. Als hij zelf in ijzige koude in het museum werkte, begreep hij niet dat slecht gevoede preparateurs, met verkleumde vingers, onder die omstandigheden weinig enthousiasme konden opbrengen voor het prepareren van kleine skeletjes. Anderzijds begrepen die preparateurs niet hoe Boschma in grote zorg over het museum verkeerde. Alleen een enkele van zijn allernaaste medewerkers beseftte hoe zwaar de toestand voor hem woog. Het museum mocht zich echter gelukkig prijzen, dat het zonder schade van betekenis uit de oorlog kwam en dat het was gelukt om het personeel voor tewerkstelling in Duitsland te behoeden.

Evenals vele anderen vroeg Boschma in de oorlog ontslag uit zijn functie en dat werd hem op 28 januari 1943 eervol verleend als hoogleraar en als directeur, maar hij werd op diezelfde datum weer aangesteld als beherend directeur van het museum. Op 3 september 1945 werd hij hersteld in zijn ambt van gewoon hoogleraar en op 9 november 1945 in dat van directeur, in beide gevallen te rekenen van 5 mei 1945.

In 1958 65 jaar geworden verkreeg Boschma bij KB van 26 april 1958, no. 25 met ingang van 1 mei 1958 eervol ontslag als directeur; hij bleef hoogleraar, maar kreeg uit die functie bij KB van 13 juni 1963, no. 26, eervol ontslag met ingang van

1 september 1963. Aangezien een opvolger nog niet aanwezig was kreeg Boschma van de Minister van O.K.W. opdracht om, met de bevoegdheid van hoogleraar, zijn onderwijs t/m 31 december 1963 voort te zetten. Op 17 januari 1964 gaf hij zijn afscheidscollege: „Mijn ontwikkeling tot systematicus”.

Met zijn hoogleraar, P. N. van Kampen, bewerkte Boschma de Rhizocephala (parasieten van krabben en andere kreeftachtige dieren), welke door de Siboga Expeditie (1899-1900) in de Indische Archipel waren verzameld. Waar het publiceren van de resultaten (1925) voor Van Kampen het einde was van onderzoek over deze groep (wat voor hem een opluchting betekende), was het voor Boschma het begin van een grote reeks van publikaties. Een andere diergroep waarvoor hij veel belangstelling had waren de koralen (Madreporaria, Milleporina en Stylasterina). Als derde groep moeten de Cetacea genoemd worden. Daarnaast schuwde hij ook andere onderwerpen niet. Zelfs heeft hij zich mogelijk, zij het onbewust, op botanisch gebied begeven, nl. door het schrijven van artikelen over Ellobiopsidae, op garnalen levende parasieten, welke hij tot de Protozoa rekende, maar die thans door anderen wel bij de schimmels worden geplaatst. Aan de verschillende facetten van Boschma's werk heeft C. J. van der Klaauw uitvoerig aandacht besteed Zool. Med. Rijksmus. Nat. Hist., 39, 1964: i-xlix) en een chronologische bibliografie van Boschma's publikaties is door W. Vervoort samengesteld (Zool. Bijdr. Rijksmus. Nat. Hist., 22, 1977, 28 pp., portr).

Boschma heeft veel gereisd. Hij nam deel aan drie expedities: de Deense Expeditie naar de Kei Eilanden (1922); de oceanografische expeditie met Hr. Ms. „Wilibrord Snellius” in de Indische Archipel (1929-1930) en de expeditie naar de Wisselmeren, Nieuw-Guinea (1939-1940). Verder maakte hij vele studiereizen naar marien-biologische instituten en musea om er onderzoek te verrichten; hij nam deel aan tal van internationale congressen en bijeenkomsten en herhaaldelijk vertegenwoordigde hij het Museum en/of de Universiteit bij plechtigheden in het buitenland. Van deze reizen en vertegenwoordigingen, van zijn bestuurlijke activiteiten in binnen- en buitenland geeft Van der Klaauw (l.c.: xxxvii-xxxviii) een overzicht. Verscheidene buitenlandse genootschappen benoemden hem tot buitenlands lid of erelid, waaronder de Linnean Society en de Zoological Society te Londen. De Académie des Sciences de l'Institut de France benoemde hem in 1961 tot correspondent. In 1959 werd Boschma benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

In 1946 deed Boschma zijn intrede in de Akademie en sedert 1963 was hij rustend lid. Trouw bezocht hij vergaderingen; in het bijzonder in de Sectie Biologie en als lid van commissies droeg hij wezenlijk bij tot de besluitvorming. In moeilijke gevallen wist Boschma veelal een elegante oplossing voor de problemen te vinden.

Boschma huwde op 20 juli 1920 met Frederika Wilhelmina Braat; uit dit huwelijk werden twee dochters en drie zoons geboren. Zijn vrouw was een voortreffelijke gastvrouw en vele buitenlanders zullen met genoegen terugdenken aan de keren dat zij bij Boschma thuis ontvangen werden en het museum voer hier wel bij.

Een levensbericht van Boschma zou onvolledig zijn, indien het onderwerp „taal” niet aan de orde zou komen. Hij was een goed talenkenner en tot de vreemde talen die hij kende rekende hij behalve Engels, Frans, Duits en Deens ook Nederlands, want dit laatste leerde hij als een vreemde taal en hij sprak het in zijn jeugd ook alleen op school; thuis werd uitsluitend Fries gesproken. Hij lette op een goed en

duidelijk taalgebruik: „een lucifersdoosje is wat anders dan een doosje lucifers”, hij wilde mensen niet „op” maar wel „in” het museum ontvangen, enz. Aan afkortingen had hij het land en heel lang bleef hij het vervoermiddel dat anderen „de bus” noemden aanduiden met „automobielomnibus” en dat terwijl hij het bastaardwoord automobiel verfoeide (het moest autokineet of ipsomobiel zijn, woorden die jarenlang in het museum gebruikt werden voor vrachtauto). Veel zorg besteedde Boschma aan de manuscripten van zijn medewerkers. De jongeren schrokken wel als zijn commentaar meer bladzijden telde dan het manuscript; hij verbeterde nooit iets, deed alleen maar suggesties en die waren dan voorzien van een dikwijls humoristische toelichting, die maakte dat de schrijver niet nogmaals in dezelfde fout zou vervallen. De oudere medewerkers waren bijzonder gelukkig met Boschma's opmerkingen want zij beseften dat hun publikaties er veel beter door werden.

In 1973 kwam Boschma met zijn fiets te vallen; door omstanders overeind geholpen, liep hij, steunende op de fiets, nog ongeveer tweehonderd meter; het bleek dat hij de hals van het rechterdijbeen had gebroken. Hij herstelde en ging weer geregeld naar het museum (maar niet meer op de fiets). Op 4 juli 1976 thuis door een duizeling overvallen, viel hij en brak linker schouder en heup. Ditmaal was operatief ingrijpen niet mogelijk. Langzaam namen zijn krachten af en op 22 juli 1976 stierf hij. Wij kunnen hem gelukkig prijzen dat hem een blijvende invaliditeit werd bespaard, want volkomen hulpeloosheid en niet meer de mogelijkheid te hebben naar het museum te gaan, zouden het ergste zijn wat hem had kunnen overkomen.

Boschma zal in onze herinnering blijven als een Fries met het doorzettingsvermogen en de vasthoudendheid (soms ook onverzettelijkheid), die daarbij behoren, met een gevoel voor humor waaraan menigeen wel even moest wennen, als een man met sterke sympathieën, maar ook met duidelijke antipathieën, als iemand die wel eens moeilijk was voor anderen, maar nog moeilijker voor zichzelf, als een voor-aanstaand zoöloog, maar ook als een merkwaardige persoonlijkheid waarover velerlei anecdotes bestaan, vooral ook als iemand die duidelijk en helder zijn gedachten kon formuleren, de harde werker die het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie na een diepe inzinking weer tot grote bloei wist te brengen.